

УДК 821.133.1-31 Селін. 09

Н. О. Шапарева

м. Харків

**ОСОБЛИВОСТІ НАРАТИВУ В
РОМАНІ Л.-Ф. СЕЛІНА «РІГОДОН»**

Аналізуються наративні категорії та особливості оповіді в романі Л.-Ф. Селіна «Рігодон».

Ключові слова: Л.-Ф. Селін, наратор, читач, «драматизована свідомість».

♥ Н. О. Шапарева, 2013.

Анализируются нарративные категории и особенности повествования в романе Л.-Ф. Селина «Ригодон».

Ключевые слова: Л.-Ф. Селин, нарратор, читатель, «драматизированное сознание».

The researcher analyses the narrative categories and peculiarities of narration in the novel by L.-F. Céline “Rigodon”.

Key words: L.-F. Céline, narrator, reader, “dramatized mind”.

В межах дослідження творчості того чи іншого письменника неодмінно доводиться аналізувати стиль як форму вираження внутрішніх індивідуальних властивостей та творчих можливостей автора [3, с. 8]. Оскільки вибір письменником нарративних інстанцій для конкретного твору є засобом естетичного освоєння реальності, вони є вирішальними в розумінні інтенцій автора та його художнього світосприйняття. Це є дуже доцільним по відношенню до Луї-Фердінана Селіна (1894–1961), чия концепція світу, а, відповідно, й засоби її вираження представляють багате джерело дослідження. Метою цієї статті є дослідити нарративні інстанції, а також особливості оповіді в романі «Рігодон» (1969) з метою виявлення закономірностей їх функціонування у творі та інтерпретації авторського способу зображення дійсності.

Оповідальні особливості Л.-Ф. Селіна підлягали дослідженню з боку французьких фахівців. М. Ремон у монографії «Роман» (2000) зосередив увагу на категорії наратора, який веде оповідь від першої особи з метою досягнення правдивості та достовірності фактів [7, с. 124]. Л.-Ф. Селін структурує оповідь таким чином, аби надати читачеві доступ до «ментального вмісту» наратора, його свідомості, його думок. Дослідження А. Годара «Поетика Селіна» (1985) спрямоване на виявлення прагматичних зв'язків з читачем, особливостей тону, яким наратор звертається до читача, засобів, якими досягається відчуття присутності співрозмовника [6]. В нашому дослідженні спробуємо синтезувати різні підходи, застосувати типологію Ж. Женетта, та П. Лабокка до конкретного роману Л.-Ф. Селіна та виявити специфічні оповідальні прийоми, що притаманні його стилю.

Щодо загальних нарративних засад, слід відмітити, що як і в усіх творах Л.-Ф. Селіна, в романі «Рігодон» оповідь ведеться від першої особи, при чому наратор є безпосереднім учасником, а саме протагоністом твору. Тобто в цьому випадку можна застосувати принцип Квети Кожевникової суб'єктивізації, який має на увазі оповідь в епічній прозі оповідачем у формі першої особи, що є одночасно головним героєм подій, його активну роль у самій дії [2, с. 116]. Відповідно, це обумовлює інтерференцію суб'єкта, що оповідає, з об'єктом оповідання. Цей принцип дає змогу простежити у творі високий ступінь особистої точки зору наратора, оскільки події подані через призму його свідомості.

Проблема співвідношення «автор – наратор – герой» потребує окремої, пильної уваги. Безумовно, наратор є не більше ніж вербальним породженням автора, яких в жодному разі не можна ототожнювати. Проте, в цьому творі, можемо констатувати ідентифікацію автора з наратором з метою надання об'єктивності його оповіді. Автор Л.-Ф. Селін надає слово наратору, що сам є

головним героєм твору, і якого за навмисним наміром автора звать так само Л.-Ф. Селін. Крім того, можна констатувати біографічні відповідності автора з його персонажем, що дає підґрунтя для простеження автобіографічного складника у романі.

Аналізуючи художній ланцюг, що пов'язує відправника повідомлення та його отримувача, можна констатувати несиметричність сюжету та фабули. Анахронія проявляється в перетинанні трьох часових пластів, при чому на початку роману постає кінцевий етап життя персонажа, який у формі ретроспекції звертається до минулих подій. Способом подачі цієї формальної структури автор обирає діалог з читачем, якого можна визначити як експліцитного, оскільки в творі він виступає у вигляді текстуально зафіксованих звертань автора. *“A partir de cet instant, je vous préviens, ma chronique est un peu hachée, moi-même là qui ai vécu ce que je vous raconte, je m’y retrouve avec peine...”* [5, с. 169] («Попереджаю вас, починаючи з цього моменту моя хроніка стає більш роздрібною, я й сам, ваш оповідач, з трудом розбираюся в тому, що відбувається»). Читач ніби представлений як окремих герой і несе вагоме сенсоутворююче навантаження у творі. Л.-Ф. Селін вдається навіть до оригінального прийому, що виражається у віртуальній відповіді читача, тобто наратор позиціонує себе по обидва боки діалогу: *“et que moi-même là vous racontant, vingt-cinq ans plus tard, j’ergote, je m’y retrouve mal... bric et broc! vous me pardonnerez...”* – *“Mais précisez!.. bafouillez pas!”* [5, с. 170] «я й сам, розповідаючи вам двадцять п'ять років потому, плутаюся у дрібницях, погано в усьому розбираюся... згадую якимись уривками! ви мені вибачте...» – «А ви уточніть!.. Не буркотіть!») Такий прийом свідчить про намагання наратора «узурпувати» оповідний простір твору, граючи роль, яка, власне, йому не належить.

Використовуючи категоріальний апарат Ж. Женетта, оповідь Л.-Ф. Селіна представлена з внутрішньою фокалізацією, бо зосереджена саме на тому, що персонаж відчуває та думає. У творі майже відсутні діалоги, весь текст представлений як розмірковування та спогади персонажа, який і виступає наратором. Отже, його можна назвати «локалізатором» оповіді, бо читач бачить всі події через призму позиції персонажа.

Оскільки оповідь ведеться від імені героя твору, за термінологією Ж. Женетта він є «відкритим» або «драматизованим» [1, с. 277]. Крім того, оскільки оповідь є власною історією наратора, можна вважати наратора «гомодієгетичним», адже він є безпосередньо героєм тієї історії, яку розповідає. Цей факт надає історії об'єктивності, адже з вуст безпосереднього головного учасника подій вона звучить правдоподібно та достовірно. Складається враження, що наратор переповідає свою реальну історію, так як він позиціонує себе як очевидця, «регистратора» подій.

Час виражено в творі «Рігодон» у трьох пластах. Розпочинається роман з епізоду розмови персонажа у граматичному теперішньому часі зі своїм співкамерником у данській в'язниці (кінець 1940-х років). Теперішній час твору відповідає сучасності письменника на момент написання твору

(1960 р.), його останнього «аватара», розчарованого письменника, що живе у передмісті Парижа. Фактично, початок твору передує реальному теперішньому часу твору. Проте основна оповідь подана ретроспективно і присвячена обставинам кінця Другої світової війни, що охоплюють 1944–1945 рр., тобто подіям, що сталися у минулому та пов'язуються з теперішнім. Такий ретроспективний виклад має на меті надати глибшого психологізму зображуваним подіям, адже оскільки інтенсивна робота пам'яті відібрала саме ці події, відповідно їх можна вважати найсильнішими враженнями минулого.

Крім того, Л.-Ф. Селіну притаманне вдавання до типографічного стилю викладання фактів, що супроводжується порушенням звичної синтаксичної структури та опущенням членів речення, в тому числі і головних. «*Nous roulons encore un moment... puis plus lentement... et un quai... et Fürth... tout suie! les freins!... une pancarte... nous y sommes... cette gare n'a pas été touchée, il me semble... Je vois! Wartesaal... salle d'attente... mais bien clignotant, je suis sûr... je demande aux autres, ils voient aussi... ah, des infirmières!... toutes prêtes, là... le train à peine à quai...*» [5, с. 104] («Ми ідемо ще деякій час... потім повільніше... і ось платформа... Фюрт... усюди сажа! по гальмах!... напис... прибули... здається, цей вокзал не постраждав... Бачу! Wartesaal... зал очікування... моргаю очима, але я впевнений... запитую в інших, вони теж бачать... а, медсестри!... напоготові... тільки-но потяг на колії...»). Недомовленість у поєднанні з притаманними модерністам фрагментарністю та розірваністю конструкцій спрямовані на активне залучання читача до діалогу, інтенсивної роботи для декодування повідомлення, адже саме воно й актуалізує та надає сенсу оповіді взагалі.

Згідно з нарративною типологією П. Лаббока [4, с. 151], вищенаведений модус презентації історії відноситься до сцени, де події відбуваються, стрімко змінюючи одна одну. В той же час модус оповідання в цьому уривку – драматичний. Ці критерії дають підґрунтя визначити його оповідну форму як «драматизовану свідомість», яка, за П. Лаббоком, «дозволяє безпосередньо зображати психологічне життя персонажа, поєднуючи в собі “картинний модус” зовнішнього світу з “драматичним модусом” показу світу внутрішніх переживань персонажа» [4, с. 152]. Такий тип оповідання є домінантним у творі Л.-Ф. Селіна, адже головним задумом автора є саме відображення внутрішніх переживань персонажа, його психологічного стану. Л.-Ф. Селін створює образ свого ліричного героя, наділяючи його почуттями тривоги, страху, відчаю.

Така притаманна Л.-Ф. Селіну фрагментарність має ще одну причину, обумовлену його бажанням переповісти події у безпосередній точності до їх справжнього перебігу. З вуст наратора неодноразово звучить виправдання за надмірну деталізацію та вдавання до дрібниць через те, що він намагається створити “хронічку” подій, очевидцем яких йому довелось стати. «*Que c'est miracle même de se souvenir, la preuve le mal que j'ai moi-même à vous donner un petit peu de preuves, que ces personnes furent bien réelles et agissantes,*

plaignez le pauvre chroniqueur!...” [5, с. 85] («Яке чудо, що залишаються спогади, доказ того, як важко мені надати вам хоч найменші докази, що ці люди справді існували й діяли, пожалійте бідолашного хронікера!...») [5, с. 484]. Л.-Ф. Селін відчуває подвійну несправедливість: по-перше, йому довелося пережити на власному досвіді жахливі моменти, що залишили такий глибокий відбиток у його пам'яті. По-друге, його історія виглядає настільки неправдоподібною, що йому доводиться виправдовуватися за ті ніби нісенітниці, які він розповідає. “Je divague, je vais vous perdre, mais c’est l’instinct que je ne sais pas si je finirai jamais ce livre, très beau, chronique des faits et gestes qu’ont eu de l’importance y a vingt ans... on a qu’une vie c’est pas beaucoup, surtout moi mon cas que je sens les Parques me gratter le fil, et comme s’amuser... oui!... joujou! n’empêche vous m’attendez et qu’au lieu de chroniqueur en ordre, je sais plus où j’en suis...” [5, с. 282] («Я відхиляюся, так я можу вас загубити, але це інстинкт, не знаю, чи вдасться мені коли-небудь закінчити цю прекрасну книгу, репортаж фактів і дій, що мали значення двадцять років тому... життя тільки одне, не надто багато, особливо в моєму випадку, коли я відчуваю, як Парки намагаються відрізати мені нитки існування, щоб розважитись... так!... забавка! та все одно ви чекаєте на мене, а замість того, щоб вести послідовну хроніку, я вже зовсім заплутався...»). Л.-Ф. Селін одночасно визначає свою оповідь як „хроніку” і як „репортаж”. Обидва терміни насамперед прагнуть підкреслити правдивість зображуваних подій. Л.-Ф. Селін наполягає, що все це не є вигадкою, а жорстокою правдою, і закликає читача в це повірити. Той факт, що автор намагався створити «хронічку», певною мірою обумовлює нарративні стратегії його твору, наділяючи процес розповіді фрагментарною лаконічністю, що перемежовується з деталізацією окремих описів.

Отже, проаналізувавши твір Л.-Ф. Селіна «Рігодон» можна дійти висновку, що особливості нарративу обумовлюють індивідуальний стиль автора. Л.-Ф. Селін обирає оповідь від першої особи, в якій наратор одночасно є протагоністом історії, яку він переповідає, відповідно, тип наратора – гомодієгетичний. Оповіді притаманна внутрішня фокалізація, оскільки увага концентрується саме на тому, що персонаж відчуває та думає. Оповідна форма наближається до « драматизованої свідомості», що акцентує психологічне життя персонажа. Перспективою дослідження є аналіз архітекτονіки роману «Рігодон», його композиційних елементів з метою більш детального вивчення рівня нарації у творі.

Бібліографічні посилання

1. Баррі Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р. Семків. – Київ : Смолоскип, 2008. – 360 с. (Серія «Пролегомени»).
2. Виноградов В.В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : ВШ, 1971. – 240 с.
3. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей / В.В. Виноградов. – М. : Государственное издательство художественной литературы, 1961. – 614 с.

4. Ильин Илья. Постмодернизм. Словарь терминов / Илья Ильин. – М. : INTRADA, 2001. – 384 с.
 5. Céline L.-F. Rigodon / Louis-Ferdinand Céline. – Paris : Editions Gallimard, 1969. – 318 p.
 6. Godard Henri. Poétique de Céline / Henri Godard. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 476 p.
 7. Raimond M. Le roman / M. Raimond. – Paris : Armand Colin, 2000. – 192 p.
- Надійшла до редколегії 12.02.2013 р.*